

НАСИЛИЕТО В БЪЛГАРСКИТЕ УЧИЛИЩА

ФОТО: СТЕФАН

Уважаеми г-н Изгов, Вие сте училищен психолог в Националната природоматематическа гимназия – София. Какво е Вашето мнение за агресията в училищата като цяло?

От гледната точка на училищен психолог в НПМГ бих казал, че нещата в Националната гимназия са малко по-различни. Повечето от децата, които постъпват при нас, имат определени научни интереси в някоя от дисциплините, изучавани в училището и са подбирани с конкурс. Затова и случващото се в гимназията не е показателно за това, което става в българското училище изобщо.

Но едновременно с работата си като училищен психолог, аз ръководя и един проект на Дружеството на психолозите в България, финансиран от УНИЦЕФ, който се нарича »Училище без насилие«. Това е първата »Anti-Bullying« програма в страната, разработена по разпространения в целия свят модел на норвежкия психолог Dan Olweus. Тя продължава вече година и половина в пет училища - три в София и две в Ловеч. Именно изследванията, които провеждаме в рамките на нашия проект ми дават повод да твърдя, че проблемът с насилието в българското училище е много сериозен. Повече от 25% от децата са жертви на тормоз – пряко или косвено! Само за сравнение ще посоча, че този процент в другите страни, където са провеждани подобни изследвания, не надхвърля 20%.

Децата в училище се бият – и малки, и големи. Това на пръв поглед се възприема като безобидно деяние. Не е ли това първият признак на агресия, който впоследствие би могъл да вземе по-заstraшителни размери?

Наистина децата (особено по-малките) често влизат във физически сблъсък, понякога на игра, а друг път по-сериозно, но инцидентно. Такива сблъсъци не са особен проблем, стига да не се стига до наранявания. Проблем е системната агресия или тормозът то-

гава, когато едно дете или група деца често и постоянно нараняват свой съученик. И не е нужно агресията да е физическа – обидните думи, подигравките и изолацията, често пъти нараняват повече от физическия сблъсък. Във всеки клас у нас има 3 - 4 деца, които са подложени на тормоз, и те най-често не казват на никого – само 20% споделят с възрастните (родители или учители), а останалите или казват само на свой приятел, или премълчават и трупат обида и напрежения.

Разбира се, първата реакция на всички нас е да защитим жертвата и да накажем агресора. Така смятаме, че работата е свършена. Но грешим! Така не помагаме на никого.

Психологическият профил на децата насилници и на децата жертви е идентичен. И в двата случая става дума за деца, на които им липсват социални умения за справяне. Затова едните реагират на фрустрацията агресивно и навън, а другите – пак с агресия, но към себе си. Вторият тип агресия (т. н. интрапунитивна), дори е по-страшна. Тя може да доведе детето до отчаяние и безнадеждност, а оттам – и до суицид (т. е. да направи опит да посегне на живота си). Този проблем дори е по-страшен, а за него много по-малко се говори. Всяка година в България се самоубиват 50 – 60 деца до 18-годишна възраст. Ние постоянно сме на едно от първите места по самоубийства на деца в статистиката на СЗО.

Понякога такива деца, жертви на системен тормоз, се превръщат в най-страшната разновидност на агресора – *жертвата-насилник*. Ако такъв човек има достъп до оръжие то той може да тръгне да раздава »правосъдие«, преди да посегне на себе си. Доколкото съм запознат, такъв именно е случаят с Тим Кречмер в Германия, но такива примери има десетки в целия свят. Аз самият в своята практика съм се сблъсквал с деца, които целенасочено и съзнателно са търсили оръжие за саморазправа. Слава Богу, успявал

ДЕЦАТА ПОВТАРЯТ НАШИТЕ МОДЕЛИ, ПРЕЧУПВАЙКИ ГИ ПРЕЗ СВОЯ ЖИЗНЕН ОПИТ.

съм да предотвратя нещо по-страшно.

Напоследък агресивността на подрастващите като че ли се засилва. През последните няколко години имаме и случаи на жестоки убийства – две момчета убиха съученичката си, момче уби приятеля си и т. н. Смятате ли, че това са случайни инциденти или са предупредителен знак за явление, което застрашително навлиза в обществото ни, респ. и сред учениците?

Няма нищо случайно. Децата повтарят нашите модели, пречупвайки ги през своя жизнен опит. Ако сме им показвали агресивни начини на справяне (а в България във всяко трето семейство агресията е основният начин за решаването на проблеми), то и те ще ги повторят. Медията и неконтролираният интернет задълбочават този проблем. А училището не прави нищо, за да развие липсващите социални умения на децата. Нито има такива програми, нито учителите са подготвени да ги преподават. Ако юношите, които цитирате, имаха необходимите комуникативни умения и знаеха как да решават проблеми в обкръжението си, сигурно щяха да постъпят по друг начин или да се обърнат към някого, който да им даде помощ и подкрепа.

Как виждате ролята на училището и в частност - на училищния психолог в превенцията на насилието?

Училището е създадено като институция преди хиляди години именно с цел да компенсира ограниченията на семейното възпитание, да обучава във общи граждански ценности и да създава умения, нужни на възрастния човек да бъде пълноценна част от гражданското общество. За съжаление, нашето училище днес се е превърнало в »обучилище«. В него основно се преподава – главно излишни, архаични и несъобразени с детската възраст и нужди знания. Този максимализъм ни доведе до там, да бъдем на едно от последните места по грамотност в Европейския съюз,

всяка година да отпадат от училище близо 50 хил. деца и да имаме такова високо ниво на агресивност. Възпитателната работа и психологическата подкрепа са набутани в ъгъла, да не кажа, че изобщо не съществуват. Та в нашето Министерство на образованието и науката дирекцията по възпитателната работа съществува само на книга, а никой не се интересува от училищните психолози или т. н. педагогически съветници. Без приемането на стандарти и изисквания за психологическо обслужване в образованието, нещата само ще се влошават. Парадокс е, че такива има готови от 20 години, но няма кой да се интересува от тях.

След жестоките случаи на убийства, извършени от ученици у нас, има ли разработени програми от МОН или от граждански организации за навременното откриване на опасните агресивни тенденции с цел предотвратяване на фатални последици? Предприемат ли се ефективни мерки срещу насилието в училищата?

За съжаление, повечето от чиновниците в МОН до такава степен са надхвърлили нивото си на компетентност, че единственото, което им хрумва, когато стане дума за превенция, е наказания – колкото повече, толкова по-добре. Това не само е неефективно, но и античовечно. По презумпция, в новия проект за закон в средното образование се допускат наказания на 6-годишни деца с поправителен труд! Това може да го измисли само някой болен мозък. А всички т. н. »Anti-Bulling« програми по света, които аз познавам, се базират на формулираните преди повече от 30 години от Olweus принципи:

- Подкрепа, положителен интерес и привличане на възрастните.
- Строги норми и ограничаване на неприемливото поведение.
- Последователност в прилагането на ненаказателни, нефизически санкции за нарушаването на правилата и неприемливото поведение.

- Активно включване на възрастните в ролята им на авторитети и ролеви модели.

И до ден днешен МОН само на думи подкрепя програми, насочени срещу насилието в училище. Там просто нямат експерти за това. Твърдя го съвсем отговорно, защото преди година се стигна до това, една психо-религиозна секта под името »Фондация Галатея«, да бъде допусната в над 150 училища с проект, който да промива мозъците на децата с псевдонаучни теории и фалшифицирани психологически подходи. Само с усилията на цялата българска психологическа общност този безумен проект бе спрял.

Единственото, което е направено досега, са няколко проекта на НПО, с пари на международни организации като УНИЦЕФ, в ограничен брой училища.

В случай на кризисна ситуация кои са най-важните стъпки на действие?

Зависи за каква криза става дума. Аз смятам, че цялата ни образователна система е в тотална криза по отношение на грижата за децата и психологическата им помощ и подкрепа. Ако бъдат по-скоро въведени моделите, за които вече стана дума, ако се работи и помага на децата – бъдещи жертви или насилници, до отделни кризи ще се стига по-рядко.

Ако все пак нещо такова се случи, то трябва да учим децата как да постъпват в ситуации на бедствие.

За щастие, у нас все още няма случаи на масово убийство в училище. Означава ли това, че можем да бъдем спокойни или..?

Не, разбира се. Докато образователната система се ръководи от хора, които са дълбоко некомпетентни, докато мнението на специалистите психолози се подценява, а изследванията и готовите модели за справя-

не се забутват по-дълбоко в министерските шкафове – не!

Според Вас какво още е необходимо да бъде направено в българското училище, за да можем да кажем, че са предприети необходимите мерки за превенция на насилието?

На първо време няколко прости, лесни за осъществяване неща:

- Да се въведат единни стандарти за психологическо обслужване на образованието. Такива са подготвени отдавна и бяха обсъдени и приети още на III конгрес по психология.

- Въвеждането на световно утвърдени »Anti-Bulling« програми и съответното им финансиране. Такива модели има, готови и адаптирани.

- Мерки за реструктуриране на учебните планове и програми и въвеждането на повече часове за изграждане на умения за справяне. Курсове по здравно възпитание, кариерно развитие, гражданско образование, семейно планиране и пр. Много от тези програми отдавна са готови.

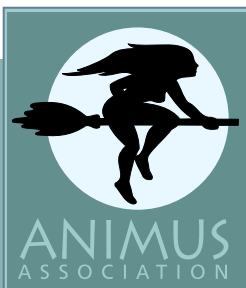
- Реструктуриране на училищната система и повишаване на издръжката на учениците. Наличието на огромни училища с по 1800 – 2000 ученици в големите градове и класове с по 30-32 ученици сами създават благоприятна среда за агресия и насилие.

- Активно участие на гражданското общество и приемането на закон срещу училищното насилие. Такива закони има в много страни по света.

(Интервюто проведе проф. Стефка Сукманджиева, издател на сп. »Ум и Душа«.)

- ▶ Д-р Игов е роден във Варна, завършил психология в СУ »Кл. Охридски«, специализирал възрастова психология и психодиагностика.
- ▶ Редовен член на Дружеството на психолозите в България – Председател на секцията по училищна психология.
- ▶ Повече от 25 г. преподава и консултира в НПМГ – лицей на СУ »Кл. Охридски«.
- ▶ Автор на Държавните образователни изисквания по психология, на няколко книги, учебници и много статии по психология в популярни и специализирани издания. Автор е на много публикации.

Фондация "Асоциация Анимус" набира доброволци за работа на Горещата телефонна линия за пострадали от насилие. За повече информация: тел. 9835205 или 9835305, Ани Торозова

Гореща телефонна линия за жени, юноши и деца, пострадали от насилие.
тел. (02) 981 76 86